

УДК 342.9: 343.9:340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2025.21>

Н. П. Христинченко
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
orcid.org/0000-0001-7473-7193

В. В. Галуцько
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
orcid.org/0000-0003-1619-5028

І. О. Глобенко
доктор філософії у галузі знань «Право»,
доцент кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
orcid.org/0000-0002-3058-521X

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ПРОСТУПОК) ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

У статті з'ясовано, що формування національної системи законодавства в умовах розбудови України, як незалежної держави спрямовано на забезпечення конституційних засад організації держави, принципу верховенства права, який є в Україні конституційним (ст. 8 Конституції України). В Україні продовжується реалізація гуманістичних принципів побудови держави та права. Важлива роль у проведенні правової реформи, поряд з іншими фундаментальними галузями правової науки, належить адміністративному праву України. Слід також зазначити, що сучасний процес державотворення в Україні зумовлює інтерес до ряду питань, пов'язаних із здійсненням цілеспрямованої діяльності різних соціальних суб'єктів щодо зміцнення законності і правопорядку в країні, утвердження, забезпечення і охорони прав і свобод людини і громадянина, закріплених Конституцією України. Розкрито, що особливою гостротої набула проблема боротьби з адміністративними правопорушеннями (проступками) та іншими правопорушеннями, які створюють загрозу розбудови незалежної держави. Деліктогенна ситуація залишається небезпечним соціальним явищем, а заходи, що вживаються для її стабілізації з боку держави, бажаного результату поки що не дають. Визначено, що вчення про склад адміністративного проступку займає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці і має велике практичне значення. Воно сприяє виявленню ознак антигромадських діянь, їх розмежуванню й установленню справедливих санкцій, допомагає відповідним органам кваліфікувати проступки й обирати адекватні їм заходи впливу, дозволяє зрозуміти закон, допомагає навчанню юристів і правовому вихованню громадян. Враховуючи вищезазначене, слід вказати на необхідність та важливість звернутися до цієї проблеми. Безумовно, адміністративні делікти не мають великої громадської небезпеки для суспільства, але вони дезорганізують діяльність органів публічного управління та управління посягають на громадський порядок, власність права й свободи громадян. Тому з'ясування сутності такого виду адміністративного делікту, як адміністративний проступок, причин його вчинення є необхідним кроком щодо якісної, всебічної адміністративно-правової реформи в державі, а наукове дослідження зазначених проблем набуває особливого змісту та актуальності.

Ключові слова: адміністративний проступок, правопорушення, склад проступку, вина, умисел, протиправність, суспільна небезпека, шкідливість.

Khrystynchenko N. P., Halunko V. V., Hlobenko I. O. ADMINISTRATIVE OFFENCE (MISDEMEANOR) AS A SOCIO-LEGAL CATEGORY

The article reveals that the formation of a national system of legislation in the context of the development of Ukraine as an independent state is aimed at ensuring the constitutional foundations of the organization of the state, the principle of the rule of law, which is constitutional in Ukraine (Article 8 of the Constitution of Ukraine). The implementation of humanistic principles of state and law building continues in Ukraine. An important role in the implementation of legal reform, along with other fundamental branches of legal science, belongs to the administrative law of Ukraine. It should also be noted that the modern process of state formation in Ukraine determines interest in a number of issues related to the implementation of targeted activities of various social subjects to strengthen the rule of law and order in the country, the establishment, provision and protection of the rights and freedoms of man and citizen, enshrined in the Constitution of Ukraine. It is revealed that the problem of combating administrative offenses (misdemeanors) and other offenses that pose a threat to the development of an independent state has become particularly acute. The

tortious situation remains a dangerous social phenomenon, and the measures taken to stabilize it by the state have not yet yielded the desired result. It has been determined that the doctrine of the composition of an administrative offense occupies one of the central places in administrative law science and is of great practical importance. It contributes to the identification of signs of anti-social acts, their differentiation and the establishment of fair sanctions, helps the relevant authorities to qualify offenses and choose adequate measures of influence, allows understanding the law, helps the training of lawyers and the legal education of citizens. Given the above, it should be noted the need and importance of addressing this problem. Of course, administrative offenses do not pose a great public danger to society, but they disorganize the activities of public administration bodies and encroach on public order, property, rights and freedoms of citizens. Therefore, clarifying the essence of such a type of administrative offense as an administrative misconduct, the reasons for its commission is a necessary step towards high-quality, comprehensive administrative and legal reform in the state, and scientific research into these problems acquires special meaning and relevance.

Key words: administrative offense, offense, elements of the offense, guilt, intent, illegality, social danger, harmfulness.

Вступ. Ключове місце у правовому забезпеченні адміністративної реформи в Україні займає адміністративне право. Особливого змісту набула проблема боротьби з адміністративними проступками та іншими правопорушеннями, які створюють загрозу розбудові правової держави. Деліктогенна ситуація залишається одним з найбільш небезпечних соціальних явищ, а заходи, що застосовуються для її стабілізації з боку держави, необхідного результату сьогодні не дають.

Безумовно, адміністративні делікти не мають великої громадської небезпеки для суспільства, але вони дезорганізують діяльність органів публічного управління посягають на громадський порядок, власність права й свободи громадян. В окремих випадках вони переростають у злочини. Зокрема, це питання стосується значної кількості громадян, які вчинили адміністративні проступки. Тому з'ясування сутності адміністративного проступку, його місця в системі правопорушень, розуміння його як соціально-правового явища, складу, причин його вчинення та заходів щодо його профілактики буде одним з перших кроків до якісного забезпечення правопорядку на території нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичне підґрунтя проблематики адміністративного правопорушення склали наукові праці фахівців в галузі адміністративного права, кримінології, соціології, теорії управління – Авер'янова Ю., Бандурки О., Битяка Ю., Василюва А., Голосніченко І., Додіна Є., Ківалова С., Ключніченко О., Колпакова В., Комзюка А., Кузьменко О., Лук'янця Д., Остапенко О., Петкова В. та інших.

Мета статті полягає в тому щоб на основі аналізу діючого законодавства України визначити сутність адміністративного проступку, як соціально-правової категорії. Також здійснити спробу, в межах статті, розвинути вчення про причини та умови вчинення правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Із соціологічної точки зору адміністративне правопорушення (проступок) відносно правомірної поведінки є явищем об'єктивно протилежним. Правомірна поведінка відповідає правовим приписам, не

заборонена правовими нормами. Термін римського права «*legitimus*» – законний був сприйнятий романо-германською правовою сім'єю, як термін, який означає те, що дозволено законом або узгоджено з приписами позитивного права. В контексті аналізу правопорушень у соціології можна виділити наступні основні теорії: антропологічну, соціальної природи правопорушень, соціального конфлікту.

Основу антропологічної теорії складають конструкти Ч. Ломброзо. Він зазначав, що правопорушнику властиві йому антропологічні ознаки – побудова тіла, форма челюсті, довжина пальців та ін.

З точки зору соціальної природи правопорушень їх поява і трансформація обумовлена соціальними умовами життя, а саме – функціонуванням соціальних інститутів, можливостями для реалізації особистості в суспільстві, розвитком політичних свобод громадян. Е. Дюркгейм стверджує, що правопорушення тісно пов'язані з основними умовами життя [1, с. 40].

Соціальні конфлікти можуть стати джерелом протиправної поведінки громадянина, фоном, на якому виникають правопорушення. Вчені – кримінологи провели дослідження, які показали зв'язок правопорушень з соціально-економічними процесами в життєдіяльності суспільства [2, с. 176]. З точки зору соціології адміністративні правопорушення (проступки) є наслідком неспроможності суб'єктів запропонувати прийнятні засоби вирішення протиріч в соціумі.

Філософська доктрина пропонує розуміти правопорушення як суспільно небезпечну або шкідливу соціальну дію спрямовану на знищення основ цивілізованого життя, яка порушує норми, які зафіксовані правовими кодексами держави [3, с. 20]. Для класичної філософії розуміння першоснов правопорушень частіше всього означало прагнення досягнути вищого промислу. Виявлення трансцендентних основ правопорушень означало, що знищення їх за допомогою людських засобів частіше всього неможливо.

Правопорушення – суспільно небезпечне або шкідливе неправомірне (протиправне) винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної

особи, яке передбачає адміністративну відповідальність. Систему ознак правопорушення, як загальної категорії складають: а) воно має протиправний характер, тобто не відповідає нормам права, і являє собою порушення заборон, які визначені в законах та підзаконних нормативних актах, невиконання обов'язків, які встановлені нормативно-правовим актом; б) воно є суспільно-небезпечним або суспільно шкідливим; в) воно відображається в протиправній поведінці (дії, або в бездіяльності); г) воно носить свідомо-вольовий характер, тобто вчинення правопорушення залежить від волі правопорушника; д) воно є винним. Вина – це психічне відношення правопорушника до дій і їх наслідків; е) воно є карним, тобто тягне за собою застосування до правопорушника заходів державного впливу, заходів юридичної відповідальності.

Розглядаючи адміністративне правопорушення (проступок) як сукупність протиправних суспільних відносин, слід звернути увагу на негативну функцію цих зв'язків. Вона виступає як перешкода в здійснюванні запрограмованого нормами права адміністративного правопорядку.

Згідно ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) «Адміністративним правопорушенням» (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність [4].

В даній статті КУпАП дається загальне визначення адміністративного правопорушення (проступку), як підстави адміністративної відповідальності. В цій статті законодавець виділяє основоположні характеристики правопорушення, яке визначається адміністративним правопорушенням (проступком). Але в статті не вказується, в чому саме особливість цього правопорушення в порівнянні з іншими протиправними діями.

Опис законодавцем поняття «адміністративне правопорушення» (проступок) створює неоднозначність тлумачення та зіставлення дефініцій «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» [5, с. 544]. Це означає, що на практиці виникають труднощі при кваліфікації конкретних протиправних дій. В першу чергу тоді, коли вони посягають на суспільні відносини, які охороняються не тільки заходами адміністративного примусу, але й кримінальним законом. Поняття адміністративної відповідальності, її зміст і обсяг до сьогоднішнього часу залишається одним із самих суперечливих питань української правової науки [6, с. 21].

На користь підтвердження даної позиції є те, що термін «правопорушення» для всіх деліктів

носить родовий характер і для адміністративного правопорушення (проступку) і для кримінального правопорушення.

Аналіз законодавства дозволяє зрозуміти, що термін «адміністративний проступок» указує не тільки на суспільні відносини де вчиняються ці протиправні діяння – сферу публічного управління, а і на те, що за вчинення правопорушення (проступку) застосовуються заходи адміністративного примусу, як виду державного примусу основоположною ознакою якого є те, що він застосовується органами публічної влади, у позасудовому порядку. А правовою основою застосування данного примусу є адміністративно-процесуальні норми. Це підтверджується і тим, що адміністративний примус може застосовуватися за протиправні діяння, які посягають на різні суспільні відносини, які регулюються різними галузями права – земельним, цивільним, адміністративним.

Звідси, можна дійти до висновку, що адміністративні правопорушення (проступки) – це специфічний різновид правопорушень, за вчинення яких застосовуються адміністративні стягнення. Серед характерних ознак, які відокремлюють адміністративне правопорушення від адміністративного проступку, слід назвати специфічну сферу правовідносин, що регулюються нормами адміністративного права, де суб'єктами правопорушення виступають юридичні особи.

Тобто в контексті розмежування понять «адміністративний проступок» та «адміністративне правопорушення» можна визначити, що адміністративним правопорушенням слід вважати будь-яке порушення норм адміністративного права, а адміністративним проступком є протиправне діяння, за вчинення якого законодавством передбачено накладення адміністративного стягнення. Отже, на законодавчому рівні – в КУпАП необхідно застосувати при визначенні цього явища термін «адміністративний проступок», і не користуватися двома термінами, як це має місце в чинному КУпАП. А це вказує на необхідність перейменування вказаного нормативного акту таким чином: «Кодекс законів України про адміністративні проступки».

Адміністративний проступок як і правопорушення має цілу низку ознак, більшість яких зазначена в понятті адміністративного проступку згідно ст. 9 КУпАП.

Протиправність означає, що дію чи бездіяльність прямо заборонено адміністративно – правовими нормами. Ознака протиправності вказує також на неприпустимість аналогії закону, що сприяє зміцненню законності. Вона виключає можливість притягнення до адміністративної відповідальності за діяння, не передбаченні законодавством про адміністративні правопорушення.

Винність – це відношення правопорушника до протиправних дій та їх наслідків. Законодавець визначає форми вини, які мають юридичне значення. Це умисел (вина у формі умислу) і необережність (вина у формі необережності). Умисел може бути прямим чи непрямим (евентуальним).

Необережна вина проявляється у формі самовпевненості чи недбалості. Вина враховується при накладенні адміністративного стягнення, при звільненні від адміністративної відповідальності чи передачі матеріалів про вчинення адміністративного проступку на розгляд громадської організації або трудового колективу.

Карність означає, що адміністративним проступком визнається лише таке протиправне, винне (умисне чи необережне) діяння, за яке законодавством передбачено застосування адміністративних стягнень.

Адміністративні проступки суспільно шкідливі або суспільно небезпечні. Категорія «суспільна небезпека» є ґносеологічною. Це рівень оцінки діяння державою. Така оцінка здійснюється з позиції права і закону [7, с. 649].

Наукові пошуки з в цьому напрямку вчених-правознавців у сфері теорії права адміністративного, кримінального, цивільного права, кримінології однозначного висновку не дають. І по даній проблемі сформувались дві точки зору.

Перша із них визначає адміністративне правопорушення (проступок), як суспільно-шкідливе явище. А кримінальне правопорушення є особливим видом протиправної поведінки і його основна властивість виражається у суспільній небезпеці. Для інших правопорушень дана ознака не є обов'язковою.

Отже, у праві чітко закріплено, що малозначущий протиправний вчинок не є громадсько-небезпечним і не може розглядатися як злочин [8, с. 243].

Друга точка зору виражається в тому, що адміністративні правопорушення (проступки) – це суспільно-шкідливі, антисуспільні явища. Кримінальні правопорушення відрізняються від адміністративних правопорушень (проступків) тим, що перші діяння суспільно-шкідливі, а прихильники оцінки адміністративних правопорушень (проступків) як діянь, що являють певну суспільну небезпеку (Є. Додін, Л. Коваль та ін. українські науковці) виходять із матеріальної єдності усіх правопорушень. Тобто і кримінальні правопорушення, і адміністративні правопорушення (проступки), й дисциплінарні проступки, й цивільні правопорушення є у відповідній мірі суспільно небезпечними діяннями. Тому суспільна небезпека – це ознака, властива їм усім без винятку. Відмінність полягає лише в ступені суспільної небезпеки.

Кримінальні правопорушення мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, адміністра-

тивним правопорушенням (проступком) та іншим правопорушенням вона властива у меншій мірі і не досягає того рівня з якого починається застосування заходів кримінальної відповідальності. Кримінальні правопорушення і адміністративні правопорушення (проступки), як соціально-правові явища, у відповідній мірі схожі між собою, а критерії розмежування між ними дещо умовні. Саме тому перші з них перетворюються на другі і навпаки. Зважаючи на сформовані правовою доктриною точки зору можна дійти висновку, що відмінність термінів «суспільна шкідливість» і «суспільна небезпечність», є досить умовною. Хоча можна стверджувати, що найбільш коректним на законодавчому рівні щодо адміністративного правопорушення (проступку) є термін «суспільна шкідливість».

Діючий на сьогодні КУпАП має визначати адміністративний проступок – як суспільно шкідливу, протиправну, винну (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на права і свободи громадян, права і законні інтереси юридичних осіб, власність, громадський порядок і громадську безпеку, встановлений порядок органів публічного управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

У зв'язку з реформуванням законодавства України взагалі та адміністративного законодавства в тому числі, актуальною проблемою залишається визначення місця адміністративного правопорушення (проступку) серед інших правопорушень в Україні. Це має не тільки теоретико-правове і практичне значення.

Висновки. В контексті розмежування понять «адміністративний проступок» та «адміністративне правопорушення» здійснено висновок, що адміністративним правопорушенням необхідно вважати будь-яке порушення норм адміністративного права, а адміністративним проступком – протиправне діяння за яке законодавством передбачено адміністративні стягнення. Більш вірним на законодавчому рівні слід застосувати термін «адміністративний проступок», а не двох термінів, як це має місце в діючому КУпАП. Адміністративний проступок має свої властиві йому ознаки: суспільну шкідливість, протиправність, винність, караність. Причини та умови вчинення адміністративних проступків та умови, що їм сприяють носять об'єктивний і суб'єктивний характер.

Література

1. Durkheim, Émile. Rules of the sociological method, research to Second Edition, trans. WDHalls. The Free Press, 1982, ISBN 978-0-02-907940-9, p.45.
2. Александров Ю., Гаврилишин А., Лихолоб В. та ін. Кримінологія і профілактика злочинів. Курс лекцій. Київ. Академія внутр. справ МВС України. 1996. 174 с.

3. Бачинін В., Журавський В., Панов М. Філософія права. Підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закладів. Київ. Видавничий Дім «Ін Юре». 2003. 472 с.

4. Кодекс України про адміністративні правонарушення. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984 р., № 51, стаття 1122: 2020. 406 с.

5. Галунько В., Діхтієвський П., Гулак О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні: навчальний посібник: у 2-х томах. Том1. Загальне адміністративне пра-

во. Особливе адміністративне право. Одеса. Видавництво «Юридика». 2024. 622 с.

6. Кузьменко О. Адміністративна відповідальність :курс лекцій. Київ. *Юрінком інтер*. 2016. 568 с.

7. Діхтієвський П., Ващенко Ю., Задирака Н. та ін. Адміністративне право України. Підручник; за заг. Ред. П. Діхтієвського. Київ. «Видавництво Людмила». 2023. 772 с.

8. Колпаков В. Адміністративне право України: Підручник. Київ. *Юрінком Інтер*. 1999. 736 с.